

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ У РАНЬОМУ ДИТИНСТВІ

I. I. Чиньона

Херсонський державний університет, inna.strileckaya2@gmail.com

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах глобалізації та інформатизації суспільства особливої уваги набуває проблема соціального розвитку дитини у ранньому віці. Сучасні реалії життя ставлять перед молодими сім'ями нові та складні вимоги щодо соціалізації нового покоління. Соціальний розвиток дитини – це результат становлення особистості та її соціальної адаптації в процесі соціалізації за рахунок акумуляції соціального досвіду. Соціальний розвиток дитини виступає складовою трансформації біологічного індивіда на соціальну особистість, завдяки його включення до різних видів діяльності. Соціалізація дітей раннього віку, що є фундаментальним у процесі їх соціального становлення, детермінується засвоєнням та подальшим розвитком індивіда його соціокультурного досвіду, що обумовлюється засвоєнням трудових навичок, знань, норм, цінностей, традицій, що накопичуються та транслюються від покоління до покоління; формування у індивіда соціальних якостей та включення його до системи суспільних відносин [2, с. 7-10].

Період дошкільного дитинства характеризується наявністю криз у особистісному зростанні дитини, що призводить до суперечностей між її прагненнями і можливостями. Дитина в цьому віці починає активно апробувати різні соціальні ролі, що формують уміння та навички, необхідні для самостійного життя [4, с. 214]. Саме ранній вік характеризується розвитком основних життєвих навиків особистості: прямоходіння, предметної діяльності, мовлення, що обумовлено самостійною взаємодією із зовнішнім світом, орієнтацією у просторі, пізнавальними можливостями та соціальною адаптованістю дитини [1, с.72]. В свою чергу, соціальна адаптація, як частина процесу соціалізації, визначається як процес і результат активного пристосування особистості до мінливого середовища завдяки різноманітних

соціальних засобів, а соціальна адаптація дитини раннього віку – це інтегрований показник її адекватної здатності сприймати навколишню дійсність [2, с. 21]. Саме соціальна адаптація є структурно-функціональною складовою соціального інтелекту, що входить до поведінкового компоненту і реалізується у взаємодії з іншими індивідами. Так як, проблема соціальної адаптації дітей раннього віку зумовлена пошуком нових поглядів та напрацювань учених посприяла **меті нашої статті** охарактеризувати природу понять соціальної адаптації та соціального інтелекту у ранньому дитинстві.

Виклад основного матеріалу. У сучасній психолого-педагогічній науці існує низка наукових доробків проблеми соціальної адаптації дітей дошкільного віку, висвітлених у наукових працях: Н. Аксаріної, Г. Балла, П. Бачинського, Н. Ватутіної, Т. Жаровцевої, О. Запорожець, Н. Захарової, Д. Ельконіна, Д. Кона, Я. Корчака, М. Лісіної, В. МановаТомової, Т. Науменко, С. Нечай, І. Печенко, Ж. Юзвак.

У своїх дослідженнях Н. Аксаріна вперше показала зв'язок особливостей соціальної адаптації з віковими параметрами; виявила залежність стилю поведінки від індивідуальних особливостей дитини та її попереднього досвіду, рівня фізичного та психічного розвитку, стану здоров'я; розглянула механізми змін у поведінці та стані здоров'я та запропонувала комплекс психолого-педагогічних заходів для соціалізації дітей.

Авторка, Н. Ватутіна, досліджує практику прийому, залежність тривалості та характеру адаптаційного періоду від правильного визначення та задоволення домінуючої соціальної потреби дитини – потреби в спілкуванні, що забезпечує подальше формування потребової сфери, прискорює засвоєння соціального досвіду. Д. Ельконін та О. Запорожець вважали раннє дитинство – «сенситивним періодом для засвоєння суспільних норм, форм поведінки, розвитку адаптаційних механізмів, уміння адекватно сприймати навколишню дійсність та гармонійно поводитися у нових соціальних умовах» [цит. за 2, с. 21].

Видатний науковець Я. Корчак стверджував, що не потрібно формувати з дітей одноманітні елементи суспільства, необхідно забезпечити гармонізований процес соціальної адаптації, коли дитині не заважають вчитися, взаємодіяти, помилятися, виправляти помилки, встановлювати контакти, просто любити, одночасно надаючи необхідну інформацію для успішного особистісного зростання [4, с. 214].

У своїх працях І. Печенко визначає адаптацію дітей важливим етапом соціалізації, яка характеризується засвоєнням соціального досвіду, системи соціальних зв'язків у процесі входження і відтворення цих зв'язків за рахунок активної діяльності в соціальному середовищі.

У своєму науковому доробку Ж. Юзвак проаналізував труднощі соціальної адаптації (дезадаптації) дітей 2-го року життя до умов ЗДО, що свідчить про відсутність у дітей раннього віку психологічної готовності до відвідування дитячого садка. Психологічна готовність дитини раннього віку повинна відповідати позитивному налаштуванню та інформативності дитини її емоційному та фізичному комфорту, самостійності в предметній та мовленнєвій діяльності. Як наслідок, з огляду на наукову позицію автора, соціальна адаптація здійснюється за рахунок формування готовності дитини до спілкування з дорослими на діловому та мовленнєвому рівнях, вміння виконувати вимоги дорослих і суспільні правила поведінки, позитивне ставлення до відвідування дошкільного закладу, володіння предметними та елементарними ігровими діями [2, с. 23-24].

Отже, соціальна адаптація дітей раннього віку обумовлена низкою соціальних та психолого-педагогічних чинників, а саме: умови життя і виховання в сім'ї, соціальний досвід, вік дитини та стан її здоров'я, організація позитивного емоційного спілкування в системі дитина-дорослий, різноманітність та змістовність ігрової діяльності, що включає соціальний інтелект.

Важливість вивчення природи та концептуалізації наукової категорії соціального інтелекту висвітлено у багатьох працях науковців: Г. Айзенка,

І. Ф. Баширова, М. І. Бобневої, Дж. Гілфорда, Н. Ф. Каліної, Я. О. Каплуненко, Н. О. Кудрявцевої, В. М. Куніциної, О. В. Лунєвої, Є. С. Михайлової, С. В. Руденко, О. І. Савенкова, К. С. Саутіної, Е. Торндайка, Д. В. Ушакова, О. О. Федорової, О. Б. Чеснокової, І. І. Чиньоної, А. Л. Южанінової та інших.

Аналізування сучасних підходів та поглядів щодо генези вивчення поняття соціального інтелекту дозволило, у вигляді таблиці 1, відобразити основні теорії, які показують невід’ємний зв’язок з соціальною адаптацією, яка є його поведінковою складовою [3; 5-8].

Таблиця 1

Структурно-функціональний аналіз концептуалізації поняття соціального інтелекту

Автор наукової праці	Назва теорії / концепції / наукового погляду
Г. Айзенк	Інтелект індивіда, що формується завдяки <u>процесу соціалізації</u> , під контролем соціального середовища
І. Ф. Баширов	Інтегральна здатність, яка включає трикомпонентну структуру: когнітивну (соціальні знання, соціальна пам’ять, соціальне мислення, соціальна перцепція, <u>соціальне прогнозування</u>); емоційну (<u>здатність до саморегуляції</u>, соціальна чутливість, емпатія); комунікативно-організаційну (поведінкову) (<u>соціальна адаптація</u>, соціальне сприйняття, соціальна взаємодія)
М. І. Бобнева	Здатність індивіда, яка формується у сфері спілкування, соціальної взаємодії, <u>соціальної адаптації</u> та в процесі соціалізації загалом
Дж. Гілфорд	Інтегральна інтелектуальна здібність, яка зумовлює ефективність у спілкуванні та <u>соціальної адаптації</u>
Н. Ф. Каліна	Специфічне когнітивне утворення, що забезпечує соціальну активність індивіда завдяки соціальній взаємодії
Н. О. Кудрявцева	Здатність до раціональних та мисленнєвих операцій, об’єктом яких є процеси соціальної взаємодії

В. М. Куніцина	Індивідуальні задатки, здібності, властивості, що забезпечують успішність накопичення вмінь та навичок соціальних дій та контактів в особистому досвіді
О. В. Лунєва	Інтегральний конструкт, який забезпечує розуміння <u>соціальної поведінки та її адаптаційні механізми</u> в комунікативній взаємодії
Я. О. Каплуненко	Інтегральна соціально-особистісна пізнавальну здатність індивіда, що обумовлює результативність <u>соціальної адаптації</u> та соціальної взаємодії
О. І. Савенкова	Удосконалені соціальні знання на основі соціального досвіду та соціально-когнітивна лабільність у в вирішенні поставлених цілей
С. В. Руденко	Детермінанта успішної педагогічної діяльності у вихованні та навчанні дітей різних вікових категорій

Висновки. Систематизація наукових поглядів вітчизняних та закордонних вчених дали змогу дійти висновку, що соціальна адаптація є базисним компонентом соціального інтелекту, що наглядно відображено у таблиці 1. В свою чергу, соціальний інтелект визначається як інтегральний конструкт когнітивно-емоційної активності психіки індивіда, що зумовлює комунікативні процеси та соціальну поведінку особистості. Соціальний інтелект є інтелектуальною платформою для психофізіологічного розвитку дитини раннього віку, її комфортного адаптаційного співіснування у мікро та макросередовищах, її успішної, ефективною, позитивної взаємодії з дорослими та однолітками та умінням збирати та прогнозувати соціальний досвід через призму свого соціального розвитку.

Література:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посібник. К. : Центр учбової літератури. 2012. 424 с.

2. Захарова Н. М. Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору: монографія. Донецьк : вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. 218 с.
3. Каплуненко Я. Ю. Розвиток соціального інтелекту як чинник успішної соціалізації особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка, Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 466–475.
4. Куц Т. В. Соціальна адаптація дітей раннього віку: педагогічні погляди Януша Корчака. *Науковий вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. К., 2015. С. 213-216.
URL:https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/eloadopen/actprob13_213.pdf
5. Лунева О. В. Концепция социального интеллекта личности. Знание. Понимание. Умение. 2012. № 2. С. 46-51.
6. Савенков А. И. Социальный интеллект как проблема психологии одаренности и творчества. *Журнал Высшей школы экономики. Серия : Психология*. 2005. Т. 2, № 4. С. 94-101.
7. Чиньона І. І. Особливості впливу тривожності на розвиток соціального інтелекту студентів : дис. ...канд. псих. наук : 19.00.05. Херсон, 2017. 241 с.
8. Kaplunenکو Y. Personality prerequisites for Social Intelligence development among socioeconomic professionals. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 2016. № 1. P. 230 –244.